

nr. 6 / december 2016 – 78. årgang

GRÆNSEN

magasin om mindretal, sprog og kultur

TEMA:
REFORMATIONEN
SET FRA SYD

BISKOP MARIANNE CHRISTIANSEN, HADERSLEV:

🗨️ **Reformationen
har lært mig
at protestere**

AMBASSADØR:

*Tysklandsstrategi
handler også om kultur*

**FORMANDSSKIFTE I
GRÆNSEFORENINGEN**

GRÆNSEFORENINGEN
FOR EN ÅBEN DANSKHED

“Reformationen har præget os meget – på godt og ondt”, siger Marianne Christiansen, der bærer et par øreringe med Luther-rosen, der var Martin Luthers personlige segl med et hjerte i midten, hvorpå der er printet et kors. Det er en lokal guldsmed i Haderslev, der har sat smykket i produktion på Marianne Christiansens initiativ.

TEMA:
REFORMATIONEN
SET FRA SYD

ARVEN EFTER LUTHER ER OGSÅ PROTEST

Marianne Christiansen er biskop i Haderslev Stift, hvor Reformationen fandt sted tidligere end i det øvrige Danmark. Grænselandet viser vej både dengang og i dag, siger biskoppen, der samtidig peger på, at lutherdommen forpligter den enkelte til at handle efter sin samvittighed

Af Anna-Lise Bjerager
Fotos: Niels Åge Skovbo

Det var, mens de spiste morgenmad i bispegården i Haderslev en dag i september måned i år, at hendes 16-årige søn så på hende og sagde: "Hvorfor er der ingen, der gør noget?" De havde talt om regeringens afvisning af kvoteflygtninge, og da Marianne Christiansen senere på dagen gik ned ad gågaden i Roskilde på vej til et møde, tænkte hun på morgenens samtale og følte sig stadig ramt af sin søns ord. Hun overvejede, om hun skulle skrive et læserbrev, men vidste på forhånd, at hun som biskop ville blive beskyldt for at politisere. Pludselig slog det hende, at hun kunne gøre det, mange borgere i Danmark gør i en digital tidsalder: Starte en underskriftsindsamling på sin private Facebook-profil. Midt på gågaden fik hun fumlet sig vej hen over tasterne på sin mobiltelefon og trykket på "share". Inden mødet var forbi, var underskriftsindsamlingen i fuld gang under overskriften "Mod afvisning af kvoteflygtninge" og i løbet af kort tid havde 6.000 personer skrevet under. ▶

► “Det var en impulsiv handling, men jeg har ikke fortrudt det. Jeg lærte det allerede som barn af min far, der ofte sagde: At være protestant er at protestere”, siger Marianne Christiansen, mens hun byder inden for i forkontoret i bispegården, der ligger i udkanten af den 700 år gamle købstad Haderslev, der også

kaldes “Nordens Wittenberg”.

Haderslev var fra år 1200 og frem til Genforeningen i 1920 en del af hertugdømmet Slesvig og er derfor også i dag præget af påvirkningen sydfra og har tætte kontakter til Tyskland. Wittenberg er således Haderslevs venskabsby. Det var i Haderslev, at Reformationen, som fejres i hele den protestantiske del

Det er den kristne kirkes opgave at være de fattiges og de svages fortalere, og herunder tæller altså også flygtninge

af verden i reformationsåret 2017, blev indført fra 1526, hvilket var ti år tidligere end i det daværende dansk-norske kongerige.

Uden for vinduerne er den første sne faldet i nattens løb, og mellem havens træer kan man skimte Haderslev Dam gennem morgendisken. Inde i byen mod øst rejser Haderslev Domkirke sig i al sin gotiske, himmelstræbende pragt. Her vil det officielle Danmark pinsedag til næste år fejre 500-året for Reformationen med deltagelse af Dronning Margrethe, der er Folkekirkens øverste myndighed. Også dette er en følge af Reformationen, der udskiftede den katolske pave med fyrsten eller kongen.

På væggen hænger en indrammet plakat fra Lutherstadt Wittenberg med et billede af døren ind til slotskirken i Wittenberg. Det var her, reformatoren Martin Luther opslog sine berømte 95 teser, der blandt andet gjorde op med afladshandlen i den katolske kirke, hvilket førte til splittelse og siden grundlæggelsen af den protestantiske kirke. I vindueskarmen står en playmobil-figur, der forestiller Luther, der læser i Bibelen, som han oversatte fra latin til tysk, så menigheden kunne forstå, hvad der foregik under gudstjenesten. Han står med en fjerpen i den ene hånd og en bibel i den anden.

Luther i playmobil-udgave er købt i Tyskland, forklarer hun

og vurderer, at Luther trods alt nok er mere kendt i sit hjemland end i Danmark. I alt fald hørte hun for nylig en dansk tv-journalist rapportere om reformationsfestlighederne og i den forbindelse tale om reformatoren som “Martin Luther King”, der som bekendt var amerikansk borgerrettighedsforkæmper i 1960erne. En undersøgelse, som A&B Analyse har foretaget for Kirkeministeriet, viste for nylig, at hver femte dansker ikke kender begrebet “Reformationen”.

“Der er nok at gå i gang med, hvad oplysning angår”, konstaterer Marianne Christiansen, der håber, at reformationsåret kan resultere i en besindelse på arven efter Luther og de mange andre reformatorer som Calvin og Zwingli, der var med til at ændre ikke alene kirken, men hele samfundet, i opgøret med den katolske kirke som den dominerende magtfaktor i verden.

KORSANG OG BORDVERS

For Marianne Christiansen er arven efter Luther først og fremmest et personligt anliggende, der begynder med salmesang: Hun voksede op i Dronninglund i Nordjylland som datter af Else og Henrik Christiansen, der senere blev biskop i Aalborg, og sang i kirkekor fra hun var syv år gammel. Hun husker især langfredag med passionssalmerne og Allehelgenssøndag, hvor hun gik ind i kirken med lys i hænderne sammen med de andre børn samt naturligvis juleaften, hvor de sang N.F.S. Grundtvigs julesalme “Det kimer nu til julefest”, der oprindeligt er skrevet af Martin Luther under titlen “Vom Himmel hoch da komm ich her”.

“Som barn var det jo mere en fornemmelse af den store sorg og den store glæde, som fandt et fælles udtryk i kirken, når vi sang salmerne. Sidenhen som voksen har jeg jo forstået hvilken enestående arv, salmerne udgør. De er hjertets sprog, hvor poesi og tænkning forenes på et højt kunstnerisk niveau. Når jeg ser ud af vinduet lige nu, lyder Ingemanns salme: “I sne står urt og busk i skjul” for mit indre øre. Vores fællessangstradition og Højskolesangbogen er i høj grad et resultat af kirkesangen.”

“I katolsk tid var salmerne mere replikker i gudstjenesten, fordi menigheden jo ikke kunne læse, og der fandtes ikke salmebøger. I dag er salmerne en måde at være i verden på. I glæde og i sorg”, siger Marianne Christiansen, der er cand.phil. i musikvidenskab og har været forstander på Musik- og Teaterhøjskolen i Toftlund sammen med sin eksmand, inden hun blev cand.theol. og siden biskop.

Marianne Christiansen bor i bispegården i Haderslev med sine to yngste børn efter en skilsmisse, der udgør en af den slags sorger i livet, som ingen mennesker slipper for, som hun siger.

“For mig er nåden, at alt er mig givet. Jeg har fået livet, kærligheden, naturen, ja, det hele ganske gratis. Et ord, der kommer af det latinske gratia, der netop betyder nåde”, siger Marianne Christiansen.

Familien består af seks børn, og hendes eksmand har derudover to børn fra et tidligere ægteskab. De i alt otte børn, der i dag er i alderen 16 til 30 år, er alle blevet opdraget med bordvers inden aftensmaden.

“Vi synger som regel “Alle gode gaver”, (Omkvæd fra salmen “Vi pløjed og vi så’de” af Jakob Knudsen, red.) også selv om vi kun er to til bords. Vi holder ovenikøbet hinanden i hænderne, når vi synger. Det har aldrig givet anledning til bøvnl, heller ikke da børnene blev teenagere. For der sad jo som regel et lille barn i en høj stol og rakte armene ud til de andre, og så var det svært at komme udenom at række armene ud og stemme i”, siger Ma-

rienne Christiansen, der også er præget af mange samtaler med sin far, men også sin mormor.

“BISKOPPEN POLITISERER”

“Min mormor sagde ofte: “Jeg kan jo ikke blive bedre”. I dag siger man: “Du er god nok, som du er”. Mit svar til det ville være: “Nej, det er jeg ikke altid”. Et godt gammelt luthersk udtryk lyder: Alt af nåde. For mig er nåden, at alt er mig givet. Jeg har fået livet, kærligheden, naturen, ja, det hele ganske gratis. Et ord, der kommer af det latinske “gratia”, der netop betyder nåde. Det er udgangspunktet: Dernæst er jeg både synder og retfærdig. Eller som Luthers sentens lyder på latin: “Simul justus et peccator”. Vi lever som mennesker med den dobbelthed.”

“Samtidig står jeg som menneske direkte til ansvar over for mit medmenneske og over for Gud. Der er ingen pave eller andre mellemstationer, der står hindrende i vejen. Det var nyt dengang, og det har præget den protestantiske del af verden helt frem til i dag”, siger Marianne Christiansen, der gerne vedkender sig, at det i høj grad også har præget hende selv. Derfor blev hun nødt til at lave en underskriftsindsamling imod regeringens politik over for kvoteflygtninge. Et skridt, der udløste kritik fra Dansk Folkepartis Peter Kofod Poulsen, der er valgt til Folketinget i Sydjyllands Storkreds. Han mente, at Marianne Christiansen som biskop politiserede og forvandlede Folkekirken til en ideologisk kampplads. Peter Kofod Poulsen skrev til daværende kirkeminister Bertel Haarder (V) om sagen. Kirkeministeren svarede, at han ikke fandt anledning til at blande sig i, hvad en biskop skrev på sin private Facebook-profil.

Marianne Christiansen anerkender, at man som biskop i den danske folkekirke er statens embedsmand og underlagt de såkaldte decorum-regler, men hun er overrasket over, at nogen kan mene, at hun som borger i Danmark ikke skulle have ret til at gøre brug af sin grundlovssikrede ytringsfrihed.

“Det er klart, at jeg ikke kan gå ud og sige, at statsministeren er en stor idiot. Men hvad betyder det “at politisere”? Udtrykket bliver næsten altid brugt, når man vil lukke munden på nogen. Men hvorfor er det så farligt med modsatrettede synspunkter? Man kan jo bare imødegå det og sige noget andet.”

DET HVIDE SNIT

“Jeg synes, der er opstået en farlig tendens i de senere år, hvor man som statsansat ikke må kritisere staten. Sådan noget er jeg decideret bange for. Det er en forkert udvikling, hvis det kun er politikerne, der må udtale sig om politik. Hvis det gennemføres ▶

► til fulde, er demokratiet jo færdigt. Især i en tid, hvor vi ikke kan regne med, at danske politikere nødvendigvis tager udgangspunkt i kristen etik og moral.”

Jeg tror i øvrigt, at mange mennesker i dag ofte misforstår Luthers toregimentelære, hvor han skelner mellem det verdslige

og det åndelige. For mig at se har toregimentelæren fået det hvide snit i Danmark, og vi har i stedet fået en rigid opdeling mellem det verdslige og det åndelige, som ikke tidligere har været en del af et luthersk kirkesyn. Det går ikke an, at vi isolerer kirken fra verden”.

“Mine tyske præstekolleger er ved at falde ned af stolen, når de hører, at man fra politisk side har forsøgt at give mig mundkurv på i flygtningespørgsmålet.

Den evangeliske kirke i Tyskland,

der for en stor del var nazistisk under Anden Verdenskrig, er i dag grundigt vaccineret imod at være for tæt på magthaverne, og kirken i Tyskland i dag har en langt mere kritisk tilgang til samfundsanliggender. Vi kan ikke sammenligne tiden nu med det, der skete i Tyskland under Anden Verdenskrig. Men det er uhyggeligt, at sammenligningen falder én ind”, siger hun.

DEN FØRSTE VREDE BORGER

Marianne Christiansen understreger, at Reformationen ikke kun var én mands værk, og at Reformationen jo i øvrigt er tæt forbundet med Renæssancen i 1400- og 1500-tallet, som genfødte antikkens dyrkelse af kunst, æstetik, videnskab og individualisme.

“Luther var et barn af sin tid på godt og ondt. I virkeligheden ville vi nok ikke have brudt os særlig meget om ham, for han var sikkert på mange måder en grov type. Men Luther antændte en gnist og havde et stort personligt mod. Hans optræden ved Rigsdagen i Worms, hvor han blev erklæret kætter, blev et sindbillede på det enkelte menneskes samvittighed over for magthaverne”, siger Marianne Christiansen.

Der Spiegel havde på sin forside i november måned et billede af Luther med overskriften “Der erste Wutbürger”. Den første vrede borger. Der var megen vrede og meget opgør i Reformationen, og derfor kan Reformationen heller ikke udlægges entydigt positivt, mener Marianne Christiansen.

Dronning Margrethe har i sin bog “De dybeste rødder”, der udkom i oktober måned, sagt, at “Reformationen er rødderne til det moderne Danmark”. Det synspunkt er blevet udfordret af religionshistoriker Jens-André Herbener, der anklager Dronningen for historieforfalskning, når hun ser bort fra, at Luther dæmoniserede paven, opfordrede til nedbrænding af synagoger og indførte en totalitær kristen stat med enevældigt monarki og religionstvang. Marianne Christiansen mener, at begge syns-

Det er klart, at jeg ikke kan gå ud og sige, at statsministeren er en stor idiot. Men hvad betyder det “at politisere”? Udtrykket bliver næsten altid brugt, når man vil lukke munden på nogen

500 ÅR MED PROTESTANTISME

Jubilæumsåret for Reformationen blev indledt 31. oktober 2016 og fejres frem til 31. oktober 2017. På den dato i 1517 var det, at Martin Luther, der var tysk munk, præst og reformator, slog sine 95 teser op på porten til slotskirken i Wittenberg, hvilket førte til splittelsen af den katolske kirke og grundlæggelsen af protestantismen, der bruges som fællesbetegnelse for de tre store kirkelige grupperinger: den lutherske, den calvinske/reformerte og den anglikanske. Betegnelsen “protestanter”, opstod i 1529 på Rigsdagen i Speyer, da de evangeliske stænder protesterede imod de katolske stænders forsøg på at standse lutherdommens udbredelse. Af andre reformatorer kan nævnes Huldrych Zwingli og Jean Calvin. Protestantisme er mest udbredt i det nordvestlige Europa, Nordamerika og Australien og regnes traditionelt for at harmonere godt med demokrati og have medvirket til fremkomsten af dette.

Luther for børn. Mange danskere har henvendt sig til playmobil for at høre, om Luther-figuren kan købes med en dansksproget bibel i hånden. Men Luther-figuren er ikke en del af det danske sortiment, oplyser den danske forhandler hos det tyske legetøjselskab Brandstätter Group. Martin Luther-merchandise kan købes på nettet som bamser, sokker, stearinlys m.m.

punkter sagtens kan være rigtige på en gang, fordi Reformationen gav anledning til så mange modsatrettede forandringer.

“Det er lige præcis derfor, vi har et reformationsjubilæum: For at dykke ned i, hvad Reformationen har betydet. Selvfølgelig har Reformationen udgjort en del af rødderne til det moderne Danmark med velfærdsstat og sociallovgivning. Men lige så selvfølgelig er det, at Luther havde et forfærdeligt syn på jøder for eksempel. Det er vigtigt, at vi forholder os bevidst til disse ting, og ikke bare går rundt og tror, at jødehad er noget, nazisterne fandt på flere århundreder senere”, siger hun.

GRÆNSELANDET GIVER HÅB

For Marianne Christiansen var det en omvæltning at komme til grænselandet som ny biskop i 2013. Især når hun talte med mennesker fra det tyske mindretal i Sønderjylland eller det danske mindretal i Sydslesvig, blev hun overrasket.

“For mig var det en opvågning til at forstå danskhed på en ny måde, da jeg kom til Haderslev. Jeg spurgte jo typisk: “Jamen er du dansker eller er du tysker. Det må du da kunne sige”. Men mange af dem svarede: “Jeg er både dansk og tysk”. Eller: “Jeg er slesviger” eller “jeg er sønderjyde”. De regionale identiteter er meget stærke i grænselandet, og folk nægter at lade sig putte ned i kasser”, siger Marianne Christiansen, der fremhæver, at der er ansat tre tyske præster til at betjene det tyske mindretal i Sønderjylland i Haderslev og Ribe Stifter.

Også det tætte samarbejde med Nordkirche (Evangelisch-Lutherische Kirche in Norddeutschland, red.) fremhæver Marianne Christiansen. Hun var inviteret til at prædike ved åbningen af reformationsjubilæet i Kiel, der er hovedstad i Slesvig-Holsten. Byen hørte under de holsten-gottorpske grever fra 1490 til 1773 og var derefter i næsten 100 år under den danske konge og fik øget betydning som hertugdømmernes hovedstad.

“Især for ældre danskere repræsenterer Kiel, der jo engang var et dynamisk centrum i det danske rige, stadigvæk det tabte Holsten. Jeg synes, det var et skønt tegn, at man i Kiel inviterede mig som dansk biskop, og at reformationsjubilæet kan bruges til dansk-tysk fejring af alt det, vi har til fælles. Eftersom der er et dansk mindretal i Kiel, blev der talt både dansk og tysk under gudstjenesten”, siger Marianne Christiansen, der mener, at grænselandet i det hele taget giver håb for fremtiden, også i forhold til flygtninge og indvandrere.

“I grænselandet lever danskere og tyskere i fredelig sameksistens. Sådan har det ikke altid været. Danskere og tyskere har bekriget hinanden, ligesom katolikker og protestanter i Europa har bekriget hinanden og slået hinanden ihjel. Paven var antikrist, og der var dødsstraf for katolske missionærer. Først med Grundloven i 1849 kom religionsfriheden, og i dag er protestanter og katolikker økumenisk forbrødre. Tænk blot på, at pave ▶

“Wittenberg Plads”. Pladsen ved Haderslev Havn fik sit navn i 2010. Wittenberg, hvor Luther slog sine berømte teser op på kirkedøren, blev venskabsby med Haderslev umiddelbart efter Tysklands genforening i 1990.

- Frans deltog i reformationsfejringen i Lund Domkirke den 31. oktober.”

“I dag er grænselandet et forbillede i hele Europa i forhold til dansk-tysk sameksistens. Det er mit stærke håb, at grænse-landserfaringerne kan bruges i integrationen, så vi kan sige til nye medborgere: “Du er dansk-pakistaner, og det bliver du ikke mindre dansk af. Du behøver ikke at fornægte dine rødder for at kunne tage del i det fælles danske”.

“Jeg mener alvorligt, at man burde lade København-Bonn Erklæringerne, der jo gør op med sindelagskontrol, være forbillede i integrationen af nye danskere: Hvis et menneske siger: Jeg er dansker. Ja, så er han dansker”, siger Marianne Christian-sen og tilføjer: “Helt lige som vi i dag selv bestemmer, om vi er protestanter eller ej”. ●

GRÆNSEOVERSKRIDENDE REFORMATIONSFJERING

En række dansk-tyske arrangementer er planlagt i løbet af 2017 i anledning af reformationsjubilæet. Nogle af arrangementerne er stadig under udarbejdelse, og listen er ikke fuldstændig:

- Museumsprojekt i Flensborg: Glaube-Ort-Kunst. Førreformatoriske kunstgenstande i grænselandet føres tilbage til deres oprindelige kirke.
- Reformationsskib fra Nordkirche lægger til kaj i en række danske og tyske byer i løbet af sommeren 2017. 13. juli i Sønderborg.
- Dansk-tysk teaterprojekt “Der rote König/Den røde konge” om Christian 2. og hans forhold til Luther. Premiere i foråret 2017 nord og syd for grænsen
- Forelæsninger om reformationen nord og syd for grænsen
- Dansk-tysk præstekonvent 2017 i Breklum, Tyskland, med Reformationen som tema
- Reformationslastbil (Europäischer Stationenweg) kører gennem Europa og kommer også til Viborg 1. marts 2017
- “Orgler ved Nordsøen. Kultur i marskegnene”. Vandredstilling på tysk og dansk

Se også www.luther2017.dk og www.haderslevstift.dk/fokus/reformationen.

REFORMATIONEN I HADERSLEV

- 1521 Junker Christian, søn af hertug Frederik af Holsten, Gottorp, (senere kong Frederik I.) overværer rigsdagen i Worms, hvor Martin Luther forsvarer sin tro over for de pavelige teologer.
- 1525-1526 Junker Christian får tildelt Haderslev og Tørning Len. Han indsætter en luthersk præst i Vonsbæk uden for Haderslev og afskaffer i løbet af de næste år den katolske lære og kirkelige struktur i Haderslev. Det sker med hjælp fra to teologer fra Wittenberg, og ti år før Reformationen gennemføres i det øvrige dansk-norske kongerige.
- 1527 Haderslev Kloster lukkes. Munke og præster, som ikke vil overgå til lutherdommen, forsvinder lidt efter lidt. Der er tale om en mindelig overgang til lutherdommen i Haderslev i modsætning til i Viborg, hvor det gik mere dramatisk for sig.
- 1528 Alle gejstlige i Haderslev og Tørning Len indkaldes til et møde på Haderslevhus, hvor de får forelagt “Haderslev-artiklerne”, der indeholder retningslinjer for gudstjenestens form, præstens dagligdag m.m. “Haderslev-artiklerne” er den ældste protestantiske kirkeordning i Skandinavien og en af de ældste i verden. Alle præster skal aflægge en officiel ed, hvorved de anerkender, at Christian er kirkens overhoved. Hermed er grunden lagt til statskirken, idet det tidligere har været paven i Rom, der var kirkens overhoved.
- 1528 Junker Christian udnævnes til statholder i Slesvig. Dermed får han beføjelse til at gennemføre Reformationen i hele hertugdømmet Slesvig.
- 1533 Kong Frederik I. dør, og der opstår borgerkrig, “Grevens fejde”.
- 1536 Christian står som sejrherre efter “Grevens fejde” og bliver valgt til dansk-norsk konge, Christian 3. De katolske biskopper fængsles, og Reformationen gennemføres i hele det dansk-norske kongerige efter Haderslevmodellen. Dog forbliver biskoppen af Slesvig katolsk indtil sin død 1541, fordi Det Slesvigske-holstenske Ridderskab, der var en korporation af de mest indflydelsesrige adelsslægter i Slesvig og Holsten, ikke vil anerkende, at Rigsrådets beslutning skal have gyldighed i hertugdømmet.

Kilde: Museumsinspektør Lennart Madsen, Museum Sønderjylland